

ADATKÖZLŐK

1. Albert Dávidné Blága Juliánna, 66 (1992)
2. Balázs Ferencné Tamás Ágnes, 79 (1987)
3. Barabás Imréné Székely Józsefa, 47 (1989)
4. Bálint Ferenc, 42 (1975)
5. Bíró Imréné László Anna, 68 (1980)
6. Both Ferencné Dobos Veronka, 49 (1990)
7. Fazakas Domokosné Bíró Anna, 84 (1991)
8. Ferenc Ágostonné Szabó Anna, 70 (1972)
9. Ferenc Lászlóné Székely Juliánna, 62 (1982)
10. Kalamár Domokosné Kristály Veronka, 77 (1986)
11. Kalamár Márton, 44 (1989)
12. Karda Mihályné Barabás Erzsébet, 72 (1990)
13. Karda Veronika, 61 (1975)
14. Kádár Ferencné Kurkó Gizella, 37 (1975)
15. Kedves Áronné Kovács Zsuzsanna, 67 (1992)
16. Kedves Félix, 80 (1990)
17. Kedves Félixné Barabás Teréz, 78 (1990)
18. Kedves Imréné Dobos Teréz, 67 (1991)
19. Kedves Lajos, 69 (1982)
20. Kedves Mártonné Ferenc Anna, 63 (1981)
21. Kurkó Sándorné Szász Juliánna, 76 (1980)
22. Mákszem Árpádné Bodó Anna, 39 (1990)
23. Mákszem Jánosné Bara Anna, 53 (1991)
24. Márton Félixné Péter Anna, 75 (1994)
25. Márton Pál, 78 (1988)
26. Márton Pálné Török Rozália, 80 (1988)
27. Miklós Imréné Máthé Borbála, 58 (1979)
28. Nagy János, 86 (1989)
29. Nagy Lajosné Ferenc Rozália, 81 (1990)
30. Sándor Árpádné Kristály Erzsébet, 65 (1992)
31. Szabó Áronné Bőjte Rozália, 71 (1993)
32. Szabó Árpád, 80 (1991)
33. Szabó Árpádné Albert Rozália, 75 (1991)
34. Szabó Jánosné Barabás Erzsébet, 52 (1991)
35. Timár Ignác, 67 (1989)
36. Timár Ignácné Bara Erzsébet, 66 (1989)
37. Török Aron, 79 (1991)
38. Török Áronné Kalamár Teréz, 73 (1992)
39. Kalamár Alajosné Bács Otilia, 53 (1994). Megj.: Az adatközlőre és tudására a kézirat lezárása után bukkantam rá.

RÖVIDÍTÉSEK

EMSZT	Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár, IV. 1984
Ethn.	Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata, Bp.
MF	A magyar folklór. Szerkesztette Ortutay Gyula, Bp. 1989.
MNL	Magyar Néprajzi Lexikon, 1-5 kötet Bp.
MNM	Magyar Néprajzi Múzeum
M	Művelődés. Közművelődési folyóirat, Kolozsvár

IRODALOM

BALASSA Iván

1989 *A magyar falvak temetői*. Corvina, Budapest

BALÁZS Lajos

1978 *Ágsírató*. M. XXXI. 8. sz. 24-25. Bukarest

1983 *A csíkszentdomokosi lakodalom szereplői*. M. XXXVI. 5. sz. 29-31; 6. sz. 33-34. Bukarest.

1984 *Új falu – új szokások*. *Korunk*. XLIII. 10. sz. 763-768. Kolozsvár.

1985 *A lakodalom mindenese*. *Tett*. 1. sz. 38-40. Bukarest.

1986 *A lakodalom hangjai*. *Tett*. 3. sz. 29-32. Bukarest.

1990 *Két szerep – egy személy*. Társszerző: Bíró Zoltán. M. XXXIX. 9. sz. 35-41. Kolozsvár.

1992 *„Ez nekünk jött úgy, hogy csináljuk...” Kortárstalálkozók. Vizsgálódás egy újkeletű ünnep körül*. In: Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve. 1. 106-133. Kolozsvár.

1993 *Tér és térhatár a csíkszentdomokosi lakodalomban*. *Honismeret*. XXI. 5. sz. 60-64. Budapest.

1994 *Az én első tisztességes napom... Párválasztás, lakodalom Csíkszentálmokoson*. *Kriterion*. Bukarest.

BARNA Gábor

1982 *Halottlátók a magyar néphitben*. In: *Előmunkálatok a magyarság néprajzához*. 10. 199-212.

BARTHA Elek

1983 *A lakodalom és ház kultikus összefüggései*. In: *Lakodalom*. Szerk. Novák László – Ujváry Zoltán. 381-388. Debrecen.

BIRKET-SMITH, Kaj

1969 *A kultúra ösvényei*. Gondolat. Budapest.

BONDÁR Ferenc

1982 *Halállal kapcsolatos hiedelmek*. In: *Folklór archívum* 14. 37-39. Budapest.

BOSNYÁK Sándor

1980 *A halál*. In: *Folklór archívum* 12. 218-229. Budapest.

1982 *A gyimesvölgyi magyarok hitvilága*. In: *Folklór archívum* 14. 68-157. Budapest.

BÁLINT Sándor

1943 *A parasztélet rendje*. In: *A magyar nép*. 201-248. Budapest

CARAMAN Petru

1988 *Alegoria morții în poezia populară, la poloni și la români*. In: *Studii de folclor* II. 54-89. Bukarest.

CZEBÉLY Lajos

1992 *Halottas szokások és hiedelmek Visken*. *Néprajzi Látóhatár* I. 1-2. sz. 148-154. Miskolc.

CSOÓRI Sándor

1975 *Előszó*. Korniss Péter: *Magyar népszokások*, 1-4. Budapest

DOBOSSY László

1989 *Halál*. *Shokások és hiedelmek a Hangonyvölgyben*. 117-130. Debrecen.

DÖMÖTÖR Tekla

1972 *Az emberi élet fordulóihoz fűződő szokások*. *Magyar népszokások*. 48-65. Budapest.

1974 *A népszokások költészete*. Budapest.

1984 *A magyar nép hiedelemvilága*. Budapest.

ELIADE, Mircea

1987 *A szent és a profán*. Európa, Budapest.

1981 *Istoria credințelor și ideilor religioase* I. București.

FARAGÓ József

1973 *Nemzetiség és folklór*. In: *Korunk Évkönyv*. 134-146. Kolozsvár.

1979 *A folklórgyűjtés mennyiségi és minőségi határai*. *Korunk* XXXVIII. 12. sz. 921-925. Kolozsvár.

FEJŐS Zoltán

1979 *Az átmeneti rítusok*. *Ethn.* XC. 3. sz. 406-414.

FELFÖLDI László

1982 *A magyar halottas táncok funkcionális vizsgálata*. In: *Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához* 10. 212-224. Budapest.

GAGYI József

1992 *Azt kutatni, ami élő*. *Beszélgetés Dr. Balázs Lajos folklórkutatóval*. M. XLI. 1. sz. 27-28. Kolozsvár.

GENNEP, Arnold van

1909 *Les rites de passage*. *Etude systematique de rites*. Paris.

GULIAN, C. I.

1968 *Mit și cultură*. București.

HORVÁTH István

1971 *Halálózással kapcsolatos szokások, siratások*. *Magyarózdai toronyaljja*. 141-154. Dacia, Kolozsvár.

- JAFFÉ, Aniela
1993 *A vizuális művészetek szimbolizmusa*. In: Carl Gustav Yung: Az ember és szimbólumai. 231-278. Göncöl, h.n.
- JUNG Károly
1978 *Halál és temetés*. Az emberélet fordulói. Gombosi népszokások. 119-166. Forum, Szabadka.
1982 *Haláljósítás és a halál előjelei a jugoszláviai magyarság hagyományvilágában*. In: Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához. 10. 224-232. Budapest.
- KESZEG Vilmos
1992 *A Kriza János Néprajzi Társaság 1991. évi pályázatának eredményhirdetése*. KJNT Értesítője 1-2. sz. Kolozsvár.
1993 *A kör szemantikája és szerkezete*. Elhangzott a KJNT árkosi vándorgyűlésén.
- KOCSIS Gyula
1991 *A gyászjelentés szerepe egy mezővárosi társadalom kapcsolatrendszerében*. Ethn. 102. évf. 1-2 sz. 147-159.
- Dr. KÓS Károly
1969 *Hagyomány, fejlődés, sajátosság és egyetemesség a néprajzban*. Korunk XXVIII. 1599-1603. Kolozsvár.
1972 *A halál művészete*. Népélet és néphagyomány. 253-274. Kriterion, Bukarest.
1972 *A székely sírfák kérdéséhez*. Népélet és néphagyomány. 253-274. Kriterion, Bukarest.
1978 *Fejfák*. In: Dr. Kós Károly, Szentimrei Judit, Nagy Jenő: Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet. 94-98. Kriterion, Bukarest.
- KOVÁCS Endre
1982 *Doroszló hiedelemvilága*. Forum, Újvidék.
- K. KOVÁCS László
1944 *A kolozsvári hóstátiak temetkezése*. Kolozsvár.
1982 *Adatok a magyar néphit lélek és halál képzetéhez*. In: Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 10. 118-122. Budapest.
- KRUPA András
1987 *A békéscsabai szlovákok temetkezési szokásai*. In: Folklor és Tradíció IV. 57-65. Budapest.
- KUNT Ernő
1982 *Temető és társadalom*. In: Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 10. 243-256. Budapest.
1987 *Az utolsó átváltozás*. A magyar parasztság halálképe. Gondolat, Budapest.
1993 *Az antropológia keresése*. Valóság XXXVI. 4. sz. 73-88. Budapest.

S. LACKOVITS Emőke

1989 *A romániai magyar néprajzi kutatások (1982-1988)*. In: A határainkon kívüli magyar néprajzi kutatások II. 79-112. Budapest.

MADAR Ilona

1989 *Halál, temetés*. Fejeztek Zoboralja társadalomnéprajzához. 100-104. Debrecen.

MALINOWSKI Bronislaw

1993 *Magie, știință și religie*. Ed. Moldova, Iași.

NAGY Jenő

1984 *Temetés, temető és halotti tor*. Néprajzi és nyelvjárási tanulmányok. 120-130. Kriterion, Bukarest.

NAGY Olga

1982 *A halál az élet rendjében I. Szempontok egy népi thanatológiához*. Kork XLII. 5. sz. 343-349. Kolozsvár.

1989 *Szertartásosság a halottas szokásokban*. Paraszti értékrend és magatartás formák. 192-203. Budapest.

NAGY Ödön

1991 *Az egyház szerepe halottas szokásaink alakításában*. In: Népi vallásosság a Kárpát-medencében. 179-184. Veszprém.

1992 *Temetési szokások a Maros megyei református gyülekezetekben*. Néprajzi Látóhatár I. 3-4. sz. 53-63. Miskolc.

NIEDERMÜLLER Péter

1989 *A néprajztudomány válaszútjai avagy a kultúrakutatás elméleti dilemmái*. Buksz 1. évf. 1. sz. 79-84. Budapest.

OLÁH Sándor

1985 *Szabályszegés az utolsó búcsúnál*. Tett 1. sz. 41-42. Buk.

PENAVIN Olga

1974 *Betegség, halál és temetés Szlavóniában*. A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei, VI. évf. június-szeptember. 139-151.

PINTÉR Sándor

1991 *A palócok születése, házassága és halálózása*. Ethn. 3-4. 97-109. Budapest.

PÓCS Éva

1982 *Kenyér és lepény – a régi nyersanyag és technológia szerepe a halottkultuszban*. In: Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 10. 184-198. Budapest.

1990 *Néphit*. In: Magyar Néprajz VII. 527-693. Akadémiai Kiadó, Budapest.

POP, Mihai

1976 *Obiceiurile în legătură cu moartea*. Obiceiuri tradiționale românești. 157-173. București.

ROHEIM Géza

1990 *Halotti szertartások*. Magyar néphit és népszokások. 155-196. Universum Reprint, Szeged.

SERES András

1984 *Temetés*. Barcasági magyar népköltészet és népszokások. 467-481. Kriterion, Bukarest.

SZENDREY Zsigmond és Szendrey Ákos

1942 *Temetés*. In: A magyarság néprajza IV. 251-257. Budapest.

SZŐCS István

1993 *Honnan nézve, vagyunk mások?* Helikon IV. 3. sz. 8-10. Kolozsvár.

TÁRKÁNY SZÜCS Ernő

1981 *A halál*. Magyar jogi népszokások. 179-188. Budapest.

UJVÁRY Zoltán

2/1980 *A népszokások néhány kérdése*. Népszokás és népköltészet. 11-32. Debrecen.

2/1965 *Az egyén szerepe a népszokásokban*. Ethn. LXXVI. 4. sz. 501-517.

VASAS Samu – SALAMON Anikó

1986 *Temetés*. Kalotaszegi ünnepek. 225-258. Budapest.

VENCZEL József

1988 *Az erdélyi magyarság néprajza*. Erdélyi föld – erdélyi társadalom. 251-254. Budapest.

VIRÁG Magdolna

1994 *Temetés a Tövisháton*. Debrecen. (A könyv kéziratom lezárása után jelent meg.)

VIRT István

1987 *Halállal kapcsolatos szokások és hiedelmek Zoboralján*. In: *Folklór archívum* 17. Budapest.

VOIGT Vilmos

1978 *Utószó*. In: Jung Károly: *Az emberélet fordulói*. 207-215. Forum, Szabadka.

VULCĂNESCU, Romulus

1987 *Mitologie română*. Ed. Academiei, București.

ZSUPOS Zoltán

1987 *Halál, temetés*. Esztár néprajza. 64-65. Debrecen.

SZÓJEGYZÉK

A néprajzi kiadványok gyakorlatától eltérően nem tájszójegyzéket állítottam össze, hanem az elmúlás, és temetés szentdomokosi szakszavait foglaltam össze. Ami tájszónak számít, azt a szövegben zárójeles megjegyzéssel értelmeztem.

Az alábbi szókészlet önmagában is betekintést nyújt a csíkszentdomokosi halálkép, temetés, lélekhit sajátos képébe.

alamizsna – a halott lelke üdvéért adott, szétosztott étel. Így nevezik a tort, ahol főtt ételeket szolgálnak fel, de a szelet kenyeret/kalácsot, 2-3 pohár pálinkát is, amit rituális ételként kizárólagosan a halott lelkéért fogyasztanak a toron, illetve adnak/küldenek a szegényeknek és a betegeknek is.

aprócsalád – gyermek, akit már felemelnek a koporsóhoz, hogy megérintse a testet és elbúcsúzzék a halottól.

batuska – golyocsból, használt ingből készült papucs a halott lábára. Az 50-es évektől rendszeres lábbelit használnak helyette.

boldog halál – csendes, a halotti szentségekkel való elmúlás.

búsítani – a halott melletti imádkozóra való hívó formula kezdő szava: „Búsítsák a halottas háztól, hogy szívesen lássák esti imádkozóra...”

elengedett lelkek – a tisztítóházban szenvedő, szabadulásra váró lelkek, akik a világtás estéjén hazamehetnek otthonukba, meghatározott időre. Mások szerint ezen az estén minden lélek hazamehet, tehát elengedett lélek.

égi menyasszony, égi vőlegény – az elhunyt fiatal megnevezése, aki halála miatt nem házasodhat meg.

fazeke – azaz zeke, kabát, fából. A koporsó tréfás metaforája.

fájdalmas halott – akinek elvesztése nagyon fáj a hozzátartozónak (siralmasoknak), és a haldokló is nagyon fájlalta az elválást.

gyertyapálca – (gyertyapáca) két gyalult és meghegyezett lécső, koporsó melléklet, a halott vagy a koporsó mellé tetszik, hogy rájuk támaszkodva, segítségükkel a lélek átmehessen a Jordán vizén.

haldoklik – „még nincs meghalva, de má ott áll, hogy meg kell haljon.”

halottak estéje – a világtás estéje, november 1-én.

halottak éjszakája – november elsejéről másodikára hajló éjszaka, éjfélig, éjfélt után egy óráig.

halottak hete – halottak napja előtti hét, amikor felújítják, feldíszítik a sírokat.

imádkozó – a temetés előestéjén végzett 2-3 órás imádkozás, amit alamizsna osztás követ. Résztvesznek a rózsafüzér társulati tagok és a meghívott szomszédok. A rokonság részvétele kötelező. Így nevezik a halottért más alkalommal összehívott imaalkalmat is. Imádkozót tartanak a családból más okból eltávozottért is: menyasszonyért, katonának bevonult legényért.

istennébe adni – isten nevében adni: a halottért való jócselekedet: adni kismennyiségi eledelt (kenyeret, kalácsot, cipót) és italt vagy pénzt esetleg ruhaneműt.

keserves halott – lásd: fájdalmas halott.

- kimúlt* – meghalt, elhunyt, elmúlt, kimúlt a világból – a meghalás szinonimái.
- költözködő* – költözködő: halála előtt nyugtalan, helyváltztatást kívánó, helyét seholy sem találó haldokló.
- megfogant a szava* – haldoklik, közeledik a halál.
- megkerítés* – az elmúlás utolsó pillanatában végzett pogány és keresztény rítus: a halott háromszori körbejárása égő gyertyával, rituális imaszöveg-kísérettel.
- nyújtópad* – ravatal
- ös* – az elődök, nagyszülők, dédszülők telke, háza. „Vannak, akik végóráikban ide kíváncsoznak.”
- pemhed* – megdagad, megpuffad a holttest.
- reasírás* – a családi sír meglátogatásának egyik módja és viselkedési formája. Bárki nek a temetése után, a temetőből való távozás előtt a saját sírhoz odalépni, rövid imát mondani, a fejfát – esetenként megsimogatni és megcsókolni, sírni, könnyezni.
- ruhagyertya* – rituális eszköz a lakodalomban. Két kislány ezzel kísérte a menyasszonyt a legényes házig, de a perfernum kivételét is ezzel jelezték. 70-80 cm-es bot, felső végére gyertya illetve egy furatba, koszorúval, színes pántlikákkal körbedíszítve.
- siralmások* – a halott közvetlen hozzátartozói, közeli rokonai.
- szaggatás* – a halottért való harangozássorozat első alkalma, amikor a harangokat szabály szerinti sorrendben húzzák – ezek a versek –, majd egyszerre húzzák mind a hármat: összehúzzák.
- szent föld* – „a temető megszentelt földje”, ahová a keresztény normák szerint elhunyt embert temetik. Az öngyilkos koporsóját sem átvinni rajta, sem idebetemni nem szabad.
- szent út* – a temetőkaputól a temetőbe vezető út, amelyiken a természetes halállal, illetve a keresztény normák szerint élt és meghalt ember holttestét kiviszik a sírhoz.
- szenvedő lélek* – szabadulást váró lélek, tisztítóútban várakozó lélek.
- szenvedő óra* – a haldoklás időszaka.
- szívfájdalmások* – lásd: siralmások.
- utossó fertáján van* – haldoklik.
- utossó óra* – a haldoklás végső időszaka.
- útravaló* – így nevezik még a megkerítést, illetve a haldoklás pillanataiban mondott imát és a gyertyát, amivel megkerítik a haldoklót, majd a koporsójába belera gasztják.
- üdvösséges halál* – „szép halál”, ennek ellentéte a vergődő halál, „csúf halál”.
- vers* – harangszó egy haranggal, „mikor egyedül húzzák a harangot a halottért”; „húznak egy verset”.
- végvacso* – a halott és temetés előkészítésében segédkezők tiszteletére adott vacsora, a temetés előestéjén. Kunt Ernő szerint – 1987. 142. – a csángóknál a virrasztást nevezik így, és az esti harangszótól virradatig tart.
- vonaglik* – haldoklik, „küszködik a halállal.”